յատկութիւնքը։ Նոքա տիրում են իւրեանց ժողովրդի թէ կեանքի և թէ կայքի վերա։ Այստեղի քրդերը բաւականին գեղեցիկ դէմք ունին և քաղցրահնչիւն բարբառ։ Նախնական զէնքերը—նիզակ, վահան, թուր, դաշոյն, սաղավարտ և զրահ,—դեռ պահպանուել են նոցա մէջ ամենայն սրբութեամբ։ Ազնուութիւնը, որեան վրէժխնդրութիւնը մի առանձին զուարճութիւն է համարվում նոցա համար։ Քրդերը չունեն գրականութիւն, գրում են արաբացոց տառերով և պարսից լեզուով։ Ժողովրդի մէջ դեռ չէ մտած դպրութիւնը. Նա սեպհական է տակաւին շէյխերին և բէկերին։ Քրդերի կանայքը (առաւելապէս ստորին դասի մէջ) դեռ չեն ընդունել պարսից ծածկապահութեան սովորութիւնը, նոքա երեւում են տղամարդերին բաց երեսներով։

Սօվուխ—Բուլախը ունի մինչև 1000 տուն բնակիչ։ Չը նայելով նորա փոքրութեանը, նա համարվում է Քրդստանի վաճառականութեան կենդրոնը։ Հայ բնակիչների թիւը այստեղ շատ փոքր է։ Վաճառականութեան գլխաւոր ուժը գտանվում է այլ քաղաքներից այստեղ եկած հայերի ձեռքում։ Բայց ցաւալի է խոստովանել, որ նոցա մեծ մասը,—փոխանակ միջնորդ լինելու Մուսուլի և Բաղդադի առևտրական յարաբերութիւններին Սօվուխ-Բուլախի հետ, փոխանակ անկիրթ քրդերին վաճառականութեան հաւատարիմ օրինակ դառնալու,—պարապվում են վաշխառութեամբ, անխիղճ անգթութիւններով հարստահարելով քուրդ բէկերին և ծանր ծանր տոկոսների փոխարէն տիրելով այդ միամիտների կալուածքները և նոցա արդիւնաբերութիւնքը։

Երեք օր միայն մնացի այս քաղաքում, և պտտելով Ուրմիոյ լճակի հարաւ-արևելեան եզերքը, ես անցայ Բինար, Միանդաբ, Մարաղայ, Դոխարղան և Գունէյտան կոչուած մահալները։ Դոքա զանազան գաւառիկներ են, որք ունեն իւրեանց փոքրիկ գիւղաքաղաքները։ Ինձ պատմում էին, թէ այդ երկրները տարւոյ մնացորդ եղանակներում կատարեալ դրախտ են։ Խաղողենին պտղաբերվում է այստեղ ամենայն չքեղութեամբ։ Մարաղայի քշմիշը և սաբզան կարելի է որթի բերքի ամենաազնիւ տեսակներից մինը համարել։ Նա վաճառահանվում է մեծ մասամբ դէպի Ռուսաստան։ Չը նայելով բնութեան հարստութիւններին, ժողովուրդը թշուառ աղքատութեան մէջ է ապրում։ Յիշեալ երկրները բնակեցրած են մեծ մասամբ թուրքերով։ Մարաղայում Սօվուխ-Բուլախում առաջին անգամ ես հանդիպեցայ հայ ազգաբնակութեան, որք իւրեանց մայրենի լեզուն չը գիտէին և խօսում էին տաճկերէն։ Նոցա քահանայքը ոչինչ կերպով չէին որոշվում հասարակ գռեհիկից։

Վերոյիշեալ երկիրները իւրեանց ջրերի պակասութեան պատճառաւ, շատ տեղեր կարող էին բոլորովին անապատ դառնալ, բայց կեանքի և ապրուստի հոգսերով ծանրաբեռնուած ժողովրդի աշխատասէր ձեռքերը, կարողացել է այն ջուր ու ցամաք աւազոտ դաշտերի միջից, գետնի տակով ծակելով, արուեստական խողովակների միջոցով, ջուր դուրս բերել, որ կոչվում են քարհէզ։ Ի հարկէ, քարհէզների շինութիւնը աղքատ գիւղացու գործ չէ, նոքա սեպհականութիւն են դրամատէրների, որք ջուրը բաժիններով ծախում են գիւղացիներին, որք ողորմելի աղքատութեան մէջ են։ Թէև տեղ տեղ հանդիպում են և հարուստներ, բայց դոքա նմանում են այն հսկայ և հրէշաւոր ծառերին, որք խորին արմատ ձգելով գետնի մէջ, և երկրի բոլոր ուժը և սնունդը ծծելով, չափազանց հաստացել են, և ընդարձակ, ստուերախիտ ճիւղեր արձակելով, մի և նոյն ժամանակ ճնշում են, խեղդում են փոքրիկ ծառերը իւրեանց հովանու տակ։

Ամբողջ երկու շաբաթ տևեց իմ ճանապարհորդութիւնը Բինարի, Միանդաբի, Մարաղայի, Դոխարղանի և Գունէյտանի միջով։ Անցանելով Մայանի անապատը և Աջի գետը,—Այ Թարրիզն է. ասաց մեր առաջնորդը, ձեռքը մեկնելով դէպի արևելք։

Ջուբէյդայ—Խաթունի քաղաքը 1) դեռ մնում էր վաղորդեան մառախուղի տակ, որ թափանցիկ եթերական փոշիի նման նստած էր նորա վերա։ Արշալոյսը դեռ նոր սկսել էր շառագունել Հսկայական Արքը 1) նկարվում էր հեռուից երկնքի մանիշակագոյն կապուտակութեան մէջ։

Մեր գրաստները ընթանում էին դողդոջուն և դանդաղ քայլերով, նոցա մաշուած պայտերը (նալ) սլլվում էին տաշած գետնի վերա։

Խորասուզուած տխուր մտածութեանց մէջ անցեալի յիշատակներով և ներկայի թշուառութիւններով, ես իմ ամբողջութիւնը ցրուելու համար, սկսեցի մի այդպիսի խօսակցութիւն իմ Սանչօ Պանսայի հետ։

—Մեսրոպ, տեսնում ես այդ սարերը, նոցա յետքումն է Մարանդը, ուր գրած է Նոյի կնոջ գերեզմանը, տեսնում ես այդ մեծ քաղաքը, ուր շուտով կը հասնենք մենք, ասում են, դա շինուած է եղել մեր հայ պապերից։

Մեր խօսակցութիւնը ընդհատեցին մի քանի ձեռքը, ոտքը կտրտուած բորոտներ, որք դուրս գալով քարհէզի խողովակներից, ողորմութիւն էին խնդրում։ Այդ թշուառների այլանդակուած կերպարանքը զզուանք էր բերում։ Արևելքում այդպիսի հիւանդները միշտ արտաքսուած են ժողովրդական բնակութիւնից, որպէս զի միւսները չը վարակուէին նոցա ախտով 2)։

---

[1] Թէ և հայերը Դաւրէժի հիմնարկութիւնը մեր խոսրովին են ընծայում, բայց Պարսիկները համարում են նորան շինուած արաբիայի թագուհի Ջուբէյդայ—Խաթունից, որը այստեղից անցնելու ժամանակ ազատուեցաւ իւր տենդէն և կոչեց նորան Թար-րիզ, որ արաբերէն նշանակում է տենդը թափող։

Ծան. հեղ.

[1] Արքը մի հին աւերակ է, որ մնացել է գուցէ արաբացիների տիրապետութեան ժամանակից։

Ծան. հեղ.

[2] Վասպուրականի մէջ, Վանայ լճեզրի մօտ է սուրբ Տիրամօր վանքը։ Փոքրիկ գիւղը, որ պատկանում է վանքին, բնակեցրած է մեծ մասամբ այդպիսի բորոտներով։ Նոքա բոլորն էլ հայ են և կոչում են իւրեանց տիրամօր խեղճեր. իսկ գիւղը կոչվում է տիրամօր ծարայ։ Վարդապետների շահասիրութիւնը,—օգուտ քաղելով ժողովրդի տգիտութիւնից, թէ այդպիսի ախտերը սուրբ Տիրամայրն է քցում մարդերի վերա, որոնք բարկացնում էին նորան,—լցրել է այդ գիւղը բորոտներով, որք ժամանակ առ ժամանակ տանում են նորանց ժողովրդի մէջ ման ածում, Տիրամօր պատիժները նորանց ցոյց տալիս և փող հաւաքում։

Ծան. հեղ.

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Աւստրիայի երկաթուղիների վրա սկսեցին գործածել երկու յարկ ունեցող վագոնները։ Ներքևը գտնվում են ճանապարհորդները 1 և 2 կարգի, իսկ վերև 3-որդ կարգի ճանապարհորդները։

⁂

Ամերիկայում հրատարակվող մի լրագիր ուշադրութիւն է դարձնում այն երևոյթի վրա, որ Ամերիկայում օրէցօր ընդարձակվում է զէնքերի գործածութիւնը կանանց սեռի մէջ։ Խանութներից տուած տեղեկութիւններին նայելով, Բօստօն քաղաքի մէջ կանանց վրա ծախեցաւ 1872 թուի ընթացքում մինչև 6817 րէվօլվէր։ Առնողները մեծ մասամբ մանկահասակ կանայք էին։

⁂

Վիէննայի աշխարհահանդէսի վրա մի ավստրիացի ժամագործ ներկայացրել է մի նոր ձևի ժամացոյց, որի մեքանիզմը շարժվում է ջրի հոսանքի օգնութեամբ։ Ասում են որ ժամացոյցը անչափ էժան է։

⁂

«Մասիս» լրագրում կարդում ենք՝ Բէշթէն և Վիտինէն մայրաքաղաքիս քառանթինայի տեսչութեան եկած վերջին լուրերն յիշեալ քաղաքաց մէջ քօլէռային գոյութիւնը հաստատելով, վերին Դանուբէն եկած ճանապարհորդներն ու նաւերը քառանթինայի ենթարկուելուն և Վիտինի ու Լօմի հետ հաղորդակցութիւնն արգիլվեցաւ։

⁂

Նոյն լրագրում կարդում ենք՝ Եաֆայէն Երուսաղէմայ գիր. փոխանորդին եկած նամակը մը կը ծանուցանէ թէ 16 ուխտաւոր, 5 հայ, 10 յոյն և մէկ հրէայ Եաֆայի նաւամատոյցէն մակոյկ մը նստելով շոգենաւը գնացած ժամանակնին մակոյկը դարձեր և մէջ գտնուողներուն ամենն ալ ծովասոյզ եղեր են։

⁂

Թիֆլիսի Ներսիսեան դպրոցի մէջ կրօնի հարցաքննութեան ժամանակ մի աշակերտից հարցնում են՝ ինչ է հարկաւոր քահանային։ Աշակերտը զանազան յատկութիւններ յիշելուց յետոյ, ինչպէս՝ պարկեշտութիւն, լաւ բարք, խոնարհութիւն և այլն, վերջը աւելացնում է՝ քիչ էլ ուսում։

⁂

Մեզ գրում են Քութայիսից, որ մայիսի 17-ին այդտեղի սիրողները (մեծ մասամբ հայերը) հայոց աւագ քահանայ Տէր-Դաւիթ Եարաղեանցի յորդորանքով մի ներկայացումն տուին՝ կէս հայերէն, կէս վրացերէն լեզուով։ Տէր-Գրիգորեանցի «Ես էլ քի մօցիքլութիւնս» տուվեցաւ վրացերէն լեզուով, Պատկանեանցի «Երկուսս էլ քաղցած ենք» հայերէն լեզուով և զաւեշտ։ Ներկայացումը յօգուտ հիմնվող հայ-օրիորդաց ուսումնարանի էր։ Զուտ արդիւնքը մնաց 200 րուբլի։

⁂

Մայիսի 21-ին Ներսիսեան դպրոցի մէջ կրօնի հարցաքննութիւն էր, մայիսի 22-ին եկեղեցական պատմութեան, ուրբաթ և շաբաթ (25 և 26) կը լինի հայոց լեզու, երեքշաբթի (29) ֆիզիքա և ֆիզիքական աշխարհագրութիւն, յունիսի 1-ին, ուրբաթ օրը ռուսաց լեզու, շաբաթ (2) ֆրանսիսերէն լեզու, երեքշաբթի (5) ֆրանսիսերէն և ռուսերէն լեզու, հինգշաբթի (7) թուաբանութիւն, ուրբաթ (8) գծագրութիւն և հաշուապահութիւն, երկուշաբթի (11) երկրաչափութիւն և ալջեբրա, հինգշաբթի (14) հայոց և ռուսաց պատմութիւն, ուրբաթ (15) աշխարհագրութիւն։

ՏԵՂԵԿԱՑՈՅՑ

ՓՕՍՏԸ. Ռուսաստան և Արտասահման ամեն օր, բացի կիրակի օրից։ Երկուշաբթի. Քութայիս, Չէրնօմօրի վիճակ, Սուխում, Երևանի գաւառ։ Երեքշաբթի. Բաքու, Գանձակ, Դաղստանի նահանգ (թեթև փօստը)։ Չորեքշաբթի Քութայիս և Ալէքսանդրապօլ։ Ուրբաթ Քութայիս, Երևան, Նուխի, Զաքաթալ, Ախալցխայ։ Շաբաթ. Բաքու Գանձակ (ծանր փօստը)։

—

ՓՕԹԻ-ԹԻՖԼԻՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆ գնում է ամեն օր՝ խառն գնացքը առաւօտ 9 ժամին 25 րօպէ։ Ճանապարհորդների գնացքը երեկոյեան 9 ժամին 30 րօպէ։ Գալիս է՝ կէս օրից յետոյ 4 ժ. 47 ր. և երեկոյեան 11 ժ. 40 ր.

—

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ երթևեկ հիւանդների համար գտնվում է Ս. Նշան եկեղեցու մօտ Եազօր Ղարաջևի տանը և բաց է ամեն օր հիւանդների ընդունելութեան համար առաւօտեան 9 ժամից մինչև 1 ժամը կէսօրից յետոյ։

ԱԶԴ

Սրբազնագոյն Կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց Տեառն ԳԷՈՐԳԵԱՅ հրամանագրոյ զօրութեամբ՝ Էջմիածնապատկան գիւղօրայքը տրվում են կապալաւ, ուստի ցանկացողները կարող են մինչև մայիս ամսոյ վերջը անձամբ ներկայանալ ՚ի սուրբ Էջմիածին կամ ուղղակի հեռագիր գրել նորին Վեհափառութեան և յայտնել իւրեանց ցանկութիւնը։

Մովսէս աւագ քահանայ Սայեաթնեանց, անդամ Կոնսիստօրի Հայոց Վրաստանի։

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԹԻՖԼԻԶԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ

(Մայիսի 23-ին)։

ՈՍԿԻՆ. (պօլուիմպէրիալ)	6 ռ.	7 կ.
ԲԱՄԲԱԿԸ Երևանու	4 ,,	20 ,,
,, երկրորդ տեսակը	4 ,,	— —
,, Ամերիկայի սերմից	6 ,,	70 ,,
ԲՈՒՐԴԸ Թուշի	4 ,,	90 ,,
,, ,, երկրորդ տեսակը	4 ,,	60 ,,
,, Թարեքեամի	3 ,,	20 ,,
ՇԱՔԱՐԸ Ռուսի (Բրօդկու)	7 ,,	35 ,,
,, ,, միւս տեսակը	7 ,,	30 ,,
,, կազրանեցու տրանզիտ	5 ,,	— —
մաքսը վճարած	8 ,,	25 ,,
ՇԱՔԱՐԱՒԱԶԸ Ռուսի	6 ,,	40 ,,
ՂԱՀՎԱ Լիմանի լաւը	15 ,,	50 ,,
,, Մօկօ, շատ լաւը	17 ,,	50 ,,
,, Մարտինիկայի, ցածրը	13 ,,	80 ,,
ԱԼԻՒՐԸ Երևանի առաջին տեսակը	1 ,,	45 ,,
,, ,, երկրորդ տեսակը	1 ,,	40 ,,
ԱԼԻՒՐԸ Գեանջու հասարակ	1 ,,	65 ,,
,, Շորագեալու	1 ,,	60 ,,
ԳԱՐԻՆ Երևանի	— —	90 ,,
ՊՂՊԵՂԸ	11 ,,	20 ,,
ՇԻՐԲԱԽՏԻ ձէթ	8 ,,	60 ,,
ՄՈՄ	13 ,,	— —

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ

(Մայիսի 23-ին)

ՓՈԽԱՆԱԿ. բարաթ պօլս. . . վճա.	6—75
,, ,, Թաւրիզում վճա.	— —
ՄԱՐՍԷԼ և Փարիզ, 100 րուբլին աժէ.	344 ֆր.
ԼՕՆԴՕՆԻ վերա, (Օդէսայի կուրսը) 7 րուբլի 34 կոպէկը աժէ.	1 լիրա
ՄԱՐՍԷԼՈՒՄ բամբակի 50 քիլօ 3 փութ 2 գրվ.) ծախվում է	76 ֆր.
(ՄԱՐՍԷԼՈՒՄ Երևանու Ամերիկ. սերմի բամբակը ծախվում է	95 ֆր.
,, առաջին տեսակը	72 ֆր.
,, երկրորդ տեսակը	63 ֆր.
ՄԱՐՍԷԼՈՒՄ Թուշի սպիտակ բուրդը ծախվում է	88 ֆր.
,, երկրորդ տեսակը	80 ֆր.
,, գառան բուրդը աժէ	126 ֆր.
,, Թարաք. բուրդը աժէ	— —
,, Ղարաբ. բուրդը աժէ	62 ֆր.
,, երկրորդ տեսակը	55 ֆր.

ՌԱՇՏ աբրեշումի 6 բաթմանը (2 փութ 7 գրվանքայ) 171 ղռան (10 ղռանը 3 ռուբ. 22 կ.)

ՄԱԶԱՆԴԱՐԱՆ, աբրեշումի 6 բաթմանը աժէ 82 ղռան։

ԿՕՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼՍՈՅ խարջ Նուխվայ թել (մետաքսը) շատ ընտիրը 145 րուբլի։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ։

(Մայիսի 11-ին)

ԼՕՆԴՕՆ.—մի ռուբլի աժէ $32\frac{9}{16}$ պէնս (փոխանակ 40 պէնս)։

ՓԱՐԻԶ.—մի ռուբլի աժէ $345\frac{1}{2}$ սանտիմ (փոխանակ 400 սանտիմ)։

Առաջին ներքին 5% փոխառութեան տոմսակ			—
երկրորդ			—
5% Բանկի տոմսակ	,,	1 շրջանի	$95\frac{3}{4}$
,, ,,	,,	2 շրջանի	$95\frac{1}{2}$
,, ,,	,,	3 շրջանի	$95\frac{3}{4}$

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
Ապահովութեան, ապրանք պահելու վարրանտների հաստուցմամբ
Հիմնական դրամագլուխ 3,000000 րուբլի արծ.

Ապահովութիւն կրակի դէմ ամեն տեսակ շարժական և անշարժ կայքի՝ տների, խանութների, ապրանքի, ֆաբրիկաների, զավօդների, մեբէլի, տնային կայքի, երկաթուղու շինութիւնների և այլն կայքերի, բոլոր Անդրկովկասեան երկրում, աւելի պակաս գնով քան թէ այլ ապահովութեան ընկերութիւնները։

Գրասենեակը գտնվում է Թիֆլիսում, Սօլօլակի փողոցում Քաղաքային վարչութեան դէմ ու դէմ, Ամիրազովի տանը.

Գործակատար ԳՐԻԳՈՐԻԵՎ.

Ցանկանում են փոխ առնել 5 հազար ռուբլից մինչև 10 հազար ռուբլի, վճարելով մինչև 12 պրոցէնտ շահ, քաղաքի անշարժ կայքի հաստատ գրաւականով։ Հարցնել „Մշակի“ խմբագրութեան մէջ։

Առանձին տպած մասը „Մեծ մարդկանց պատմութիւններ“ անունով թարգմանական աշխատութիւնս։ Խնդրում եմ դարձեալ Հայ-պարոններից չխնայել իւրեանց դրամական օգնութիւնը։

Գրիգոր Տէր-Մելքիսեդեկեան։

Дозволено Цензурою. Тифлисъ, 24 Мая 1873 г.
Մելիքովի և ընկ. տպարան
Խմբագիր—Հրատարակող Գրիգոր Արծրունի